

PETRE DIACONU (1924–2007)

A plecat dintre noi, cu o rară discreție, după o cumplită suferință, la care au fost martori doar câțiva dintre cei mai dragi și apropiați ai săi. S-a stins în săptămâna patimilor anului 2007 și a fost coborât în mormânt la Mănăstirea Dervent, lângă locul atât de scump inimii și vieții sale de arheolog – Păcuiul lui Soare –, pentru Domnia Sa, și nu numai – Vicina.

Nu cred că eu sunt cel îndreptățit să vorbesc despre un om special atât în câmpul arheologiei, cât și în ceea ce privește caracterul; din ambele perspective Petre Diaconu trebuie să primească un adevărat elogiu din partea mai multor generații.

Așa cum obișnuia să vorbească adesea despre obârșiile sale sud-dobrogene, în felul său special, cu o doză de autoironie, niciodată reținută, Petre Diaconu s-a născut la 6 octombrie 1924 în satul Porcești/ Porceni, în apropiere de Silistra. Tatăl, Nicolae Diaconu era român, iar mama sa, *bulgăroaică de neam, cu ceva sânge grecesc*, s-a numit Paraschiva Diaconu. Din această pricină un prim avantaj al viitorului cercetător va fi acela al bune cunoașteri a ambelor limbi – română și bulgară – într-un câmp de activitate legat, în cea mai mare parte a vieții sale, de Dobrogea și Dunărea de Jos.

A urmat gimnaziul în orașul Silistra și studiile secundare la Liceul *Știrbei Vodă* din Călărași. Războiul l-a silit atât pe Petre Diaconu, cât și pe fratele său mai mare, reputatul arheolog Gheorghe Diaconu, să se îndrepte spre alte zări, ambii slujind în mod exemplar țara. Dacă lui Gheorghe Diaconu i-a fost hărăzit un destin absolut fabulos, cu încercări și suferințe la limita puterilor omenești – pe care le-a evocat în curtea Muzeului Brăilei într-o vară fierbinte de la începutul anilor 80 – Petre Diaconu s-a aflat în perioada ultimă a războiului în cadrul unei unități de aviație din preajma capitalei. A fost, din câte am înțeles, martor la întoarcerea delegației noastre de la Moscova, unde încheiase armistițiul din 12 septembrie 1944 cu URSS.

După război, Petre Diaconu a urmat cursurile Facultății de Istorie a Universității din București, pe care le-a absolvit în anul 1953, un timp prea puțin propice din perspectiva constrângerilor ideologice tot mai brutale, dar extraordinar în planul întâlnirii cu mari magistri ai domeniului, încă neepurați din învățământul superior.

Așa cum s-a remarcat de către toți cei care l-au cunoscut, calitățile de cercetător ale lui Petre Diaconu au fost determinante în încadrarea sa – student fiind – la Institutul de Arheologie al Academiei în 1951.

Firește, întâlnirea cu Ioan Nestor, *creator de școala arheologică într-un moment în care această știință avea nevoie mai mult decât oricând de astfel de îndrumători, i-a fost esențială*. Exigentul arheolog de școală germană a intuit în Petre Diaconu pe tânărul talentat capabil să se aplece cu acribie, dar și cu multă îndoială asupra evului mediu atât de sărac în vestigii cercetate până atunci. Ucenicia și-a făcut-o în cadrul șantierului școală de la Cetatea Suceava, sub conducerea lui Ioan Nestor, acolo unde mulți alți colegi de generație, dar și alții după aceea, vor învăța marea artă a „citirii stratigrafice” a siturilor studiate.

Mai mult, trebuie să menționăm că începuturile propriu-zise ale activității de arheolog l-au condus pe tânărul Petre Diaconu pe șantiere din preistorie (Cernavodă) și această primă pasiune nu l-a părăsit toată viața. Țin bine minte cum autoritarul conducător al șantierului medieval de la Păcuiul lui Soare „colinda” la sesiunile de rapoarte secțiile de preistorie, protoistorie și antichitate pentru a ști ce se întâmplă pe aceste șantiere. De multe ori exprima opinii în dezacord cu mulți din oamenii domeniului, argumentând științific, *luptând* cum spuneau unii dintre noi, pentru a dovedi justetea punctului său de vedere.

Dornic să cunoască mult, cât mai mult din ceea ce preceda evul mediu timpuriu din Dobrogea, aflată în aria sa predilectă și statornică de preocupări, responsabilul din 1956 al șantierului de la Păcuiul lui Soare parafraza, de fapt, anticul adagiu în felul său caracteristic: sunt om și nimic din ceea ce este omenesc nu mi-e străin, în domeniul arheologiei astfel: *sunt arheolog și nici una din problemele arheologiei nu-mi e străina și nici indiferentă*.

De aceea și pentru cât mai mari foloase a ucenicit pe șantiere din Moldova până la Dunărea de Jos, adică la Mănăstirea Neamț și Suceava la Porțile de Fier, Ploiești, București sau Coslogeni. Și totuși marea sa pasiune a rămas Dobrogea, de la Garvăn – Dinogetia la Mangalia și de la Basarabi la Balta Albă sau Niculițel.

De la mijlocul anilor '50, Șantierul de la Păcuiul lui Soare, încredințat unui tânăr atât de dotat, *a devenit șantier școală în arheologia medievală românească* unde se vor forma personalități proeminente de mai târziu: Radu Popa, Silvia Baraschi, Nicolae Conovici.

Rezultatele cercetărilor de aici nu au întârziat să apară și, lucru rar în arheologia medievală românească, au fost publicate în două volume: monografia Păcuiului (*Cetatea bizantină*, București, 1972 și *Așezarea medievală*, București, 1977, în colaborare cu Dumitru Vâlceanu și, respectiv, Silvia Baraschi. Primul volum a fost răsplătit de Academie cu premiul „Vasile Pârvan”, consacrand școala de la Păcui și conferind autorilor notorietate.

În egală măsură, cele două monografii închinare pecenegilor (1970) și cumaniilor (1978) aveau să reprezinte, pentru multă vreme, repere însemnate ale cercetării unei epoci atât de speciale pentru începuturile istoriei românilor la Dunărea de Jos.

Spirit iscoditor, tenace, înzestrat cu un ascuțit simț de observație, mereu critic și atent la relația documentului arheologic cu toate celelalte categorii de izvoare, inclusiv cel lingvistic și etnografic, Petre Diaconu a lăsat istoriografiei naționale un număr de circa 180 de studii, articole și note, cu o valoare la fel de mare ca și alte 150 de recenzii, note bibliografice, articole omagiale și comemorative. Ele reprezintă o temelie trainică pentru cei ce vor să învețe pentru ziua de mâine *stilul arheologului și istoricului liber de orice constrângere*, incisive și adversar al rutinei, în acest sens putem să amintim două momente din viața și opera arheologului și istoricului Petre Diaconu de la începutul și, respectiv crepusculul carierei sale: polemicele cu Constantin Cihodaru și Octavian Iliescu.

Și totuși, un cărturar atât de special și un magistru pentru arheologi și-a încheiat cariera la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București, după patruzeci de ani, în 1991, ca cercetător științific III. *Pentru vremurile de astăzi și, mai ales pentru cele de mâine, faptul trebuie amintit, oricât de neplăcut ar fi pentru unii*.

Dar omul de știință atât de înzestrat și robust, rămas până în ultima clipă credincios pasiunii de o viață, a fost și un suflet cum rar se pot vedea. Zeci de cercetători îi datorează lui Petre Diaconu cel puțin *un sfat, un impuls, o încurajare pentru a nu vorbi, așa cum este cazul pentru unii din arheologii de la Muzeul Brăilei care au avut în Patriarhul de la Păcuiul lui Soare un mentor și un ocrotitor*.

Am afirmat adesea și repet: noi, cei de la Brăila, datorăm enorm lui Petre Diaconu. Fără înțelegerea și ocrotirea sa n-aș fi putut continua cercetările de la Mănăstirea Măxineni după 1978 și nici n-aș fi putut începe pe cele din vatra medievală a orașului Brăila în 1986. La rândul său, colegul Valeriu Sîrbu îi datorează sub

raport profesional și moral o recunoștință pe care a afirmat-o mereu, public. Cred că, la fel, cei de la Constanța, Călărași și toată Dunărea de Jos trebuie să i se alătore. *Una din vocațiile lui Petre Diaconu a fost aceea de a semăna rodnică sămânță în toată arheologia românească.*

Dacă pentru tineri a făcut ceea ce a făcut și fiecare din ucenici va recunoaște și va mărturisi acest reazem, personal nu pot să uit prietenia sa cu profesorul Petre Ș. Năsturel, ilustrul cărturar bizantinist, aflat după 1970 în Grecia și apoi în Franța într-un exil pe care și l-a impus. Am fost martorul unei extraordinare revederi după 1990 și am înțeles, încă odată, valoarea morală și sufletească a acestor oameni exemplari pentru trecutul nostru, mai mult sau mai puțin recent. Dacă Petre Ș. Năsturel a ales, cu riscurile de rigoare și cu privațiuni pe care le-a suportat cu stoicism, amarul exilului, prietenul Petre Diaconu, așa cum ar fi spus N. Iorga, „a rămas” *suportând alte privațiuni, dar fără să se plece și fără să-l uite pe cel înstrăinat.*

Lecția celor doi s-ar putea rezuma tot cu vorbele marelui polihistor: „voi, ceilalți, treceți la învățătura... acestora”.

IONEL CÂNDEA